

Zombori István

HORTHY, ZADRAVECZ ÉS SZEGED 1919

1918 októberében az első világháború véget ért, sajnálatos módon az Osztrák–Magyar Monarchia teljes vereségét hozta. A katonai vereségen túl azonban alapvető politikai és nemzetközi változásokat is hozott ez a tény. IV. Károly, mind osztrák császári, mind magyar királyi címéről lemondani kényszerült, kikiáltották az osztrák állam függetlenségét, illetve az önálló magyar államot. Bár a magyarok 1526 óta saját önálló magyar államot szerettek volna, ez az esemény mégis váratlanul érte az egész hazai közvéleményt. Az így keletkezett zűrzavaros belpolitikai és nemzetközi viszonyok közepette, mind politikai, mind gazdasági téren ellentmondó intézkedésekre, kormányalakításra stb. került sor. Az ún. őszirózsás forradalom következtében Budapesten létrejött új kormányzat és az abban meghatározó szerepet játszó gróf Károlyi Mihály révén sajátos szerephez jutott Budapest. Az események jól ismertek, 1919 tavaszán a polgári–szociáldemokrata kormányt a Kun Béla-féle proletárdiktatúra váltotta föl. Ennek a kommünnek az intézkedései természetes módon nem találkoztak olyan elismeréssel az ország egészében, mint ahogy azt a hatalom képviselői remélték.

A lassan magához térő politikai elit tagjai, legyen szó a korabeli arisztokrácia, illetve a polgári pártok képviselőiről, részben kiszorultak, részben kivonultak a kommün képviselte magyar hatalmi viszonyok közül. Így érthető módon ezek szervezkedéseire először az országon kívül, Bécsben került sor, majd a fölbomlóban lévő hajdani Nagy-Magyarország déli részén, Aradon alakult egy, a bolsevik rendszerrel szembeforduló kormány gróf Károlyi Gyula vezetésével. Mivel ez időben (1918. december – 1920. március) Szeged az antant erők döntése folytán francia megszállás alá került, és a francia katonaság a helyi belpolitikai viszonyokba nem szólt bele, az aradi kormány 1919 nyár elején Szegedre költözött. Így egy rövid időre, pár hónapra Szeged az ország „második fővárosává” vált, Budapest ellenpólusaként. Jelen írásunkban erről az időszakról, és a sokszínű politikai élet itteni politikai képviselői közül két meghatározó személyiségről szeretnénk a továbbiakban szólni: Horthy Miklósról és Zadraveczt Istvánról.

Talán furcsa és első pillanatban különösnek tűnő a két személy egymás melletti említése, de tanulmányunkban éppen azt próbáljuk kifejtetni, hogy e két személy találkozása milyen fontos és az ország egész jövőjének további alakulására milyen sorsdöntőnek bizonyult. Természetesen nem két azonos fajsúlyú emberről van szó, hiszen Horthy Miklós a 20. századi magyar történelem meghatározó személyiségévé lépett elő, Zadraveczt pedig az itt részletezett két hónapon túl még néhány évig volt – egyre csökkenő mértékben – a magyar közélet ismert és egyre kevésbé meghatározó szereplője. Ugyanakkor az 1919 nyarán kifejtett munkássága egy olyan pillanata a magyar történelemnek, amely az események sajátos fordulatában meghatározónak bizonyult. Erre szeretnénk részletesebben kitérni.

A hazai történetírás és közgondolkodás nem tud mit kezdeni a magyar történelem meghatározó személyiségével, Horthy Miklóssal. Saját kora (1919–1945), a kötelező dicséreten túl nem alkotott tárgyilagos képet és ezt nem is róhatjuk föl nekik. Az 1945-

ben szovjet segítséggel hatalomra került rezsim viszont az 1919-es vörös forradalom leverőjét, a harcos, meggyőződéses bolsevikellenes államfőt, azaz az „ősellenséget” látta benne, akinek csak negatív tulajdonságai voltak. De a pártállami rendszer ideológusai is érezték, hogy mindez kevés, ezért – bár a győztes hatalmak nem voltak hajlandók Horthyt háborús bűnösnek felelősségre vonni, még a Szovjetunió sem – Rákosiék kikiáltották a kormányzót fasisztának és a nevével jelzett korszakot Horthy-fasizmusnak. 1956 után a minősítés maradt, és minden rosszért, ami a 20. században addig történt, őt tették meg ki bűnösnek.

Ez a bélyeg olyan tartósnak bizonyult, hogy a mai napig nem lehet jót, elismerőt mondani róla, személyéről, államfői érdemeiről dicséretet semmit, korrekt értékelést is alig. Meggyőződésünk, hogy ez a szemlélet tarthatatlan, Magyarország számára káros. Saját önbecsülésünknek, önértékelésünknek tartozunk azzal, hogy a 21. század második évtizedére kialakítsuk a reális Horthy-képet. A jelen írás arra vállalkozik, hogy néhány új adattal hozzájárul az adósság törlesztéséhez.

Manapság gyakran hangzik el: „Megfelelő embert a megfelelő helyre, a megfelelő időben.”

Vannak helyzetek, amikor megfelelő ember kerestetik. 1918 őszén az ezeréves magyar állam újkori történetének legnagyobb viharát éli, és kiderül, hogy hajójának ekkor se kormányosa, se kapitánya nincs, s fejvesztett módon hanykolódik. Hiszen az Osztrák–Magyar Monarchia olyan volt, amilyen, de 1526-tól mégis csak működött. Ez az államforma egyik pillanatról a másikra megszűnt. Nem volt államfő, hiszen nem volt többé király, és az uralkodó osztály, amely a királyságban nőtt föl, és évszázadokon át ezt a tradíciót hordozta magában, egyik pillanatról a másikra ott maradt tanácstalanul.

A történésznek nehéz dolga van, mert ismerünk bizonyos tényeket, tudjuk, mi és mikor történt. De azt, hogy abban a helyzetben miért úgy alakultak az események, ezt kibogozni már nagyon nehéz.

A címet azért választottam, mert azt szeretném vizsgálni, hogy ebben a káoszban, ami már 1918-ban jellemezte Magyarországot, honnan, hogy kerül oda egyszer csak valaki, nevezetesen Horthy Miklós, aki aztán két és fél évtizeden keresztül meghatározta Magyarország történelmét.

Egyáltalán ki volt ez az ember? 1918-ban Horthy Miklós ötven éves. Általában az ember életében az ötvenedik év a visszatekintés ideje, számot vetve, hogy mire is jutott. 1918 elején Horthy az Osztrák–Magyar Monarchia meghatározó személyisége, hiszen a flotta parancsnoka. Az Osztrák–Magyar Monarchia katonai vezetésének első öt főjében benne volt. A király által becsült, nemzetközileg is elismert személy, aki szellemi és fizikai ereje teljében, gazdag diplomáciai tapasztalattal, nagy nyelvtudással rendelkező valaki, aki tizennégy éves kora óta a Földközi-tengeren, hajón töltötte az életét. Itt érdemes megállni egy pillanatra! Horthy Miklós 1882-ben vonult be a tengerészeti iskolába, s 1918 októberéig a flottánál volt.

Ez az Osztrák–Magyar Monarchia flottája. Ennek hivatalos nyelve német, a székhelye Pula, amely egy olaszul és horvátul beszélő város. Horthy az 1880-as években egyik hajóról a másikra került, beosztottként, az 1890-es évektől kezdve pedig parancsnoki pozícióba jutott, s karrierje lendületesen felfelé ívelt. Egy dicsőséges életút állt mögötte, de Magyarországhoz igazából nem sok köze volt. Ő az Osztrák–Magyar Monarchia flottájának parancsnoka, mint hajóskapitány beutazta az egész Földkö-

zi-tengert, gyakran járt Angliába, Törökországba, megfordult a Távolszelel. Ha megnézzük az ilyen tengerésztisztek életét, azt látjuk, hogy ahol kikötnek, elegáns fogadásokat tartanak, meghívják egymást a hajóikra, azaz egy nagy protokollal teli nemzetközi közegben éltek. Az idő így telt Horthynál is 1918-ig. Ráadásul van egy időszak, 1909-től 1914-ig, amikor Ferenc József mellett szárnysegéd Bécsben, és az uralkodó mellett a birodalom ügyeit intézi. Amikor Horthy kapcsán Kenderest emlegetjük, ott 1882-től 1918 novemberéig nem sok időt töltött.

Amikor 1918 őszén neki jut az a dicséletes feladat, hogy bár sikeres flottaparancsnokként, de a vesztes háború miatt át kell a flottát adni a jugoszlávoknak, akkor az ötvenedik születésnapját betöltő Horthy élete mélypontjára kerül. Elment Bécsbe és jelenti királyának, hogy volt flotta, nincs flotta, de mondhatná neki azt is, hogy volt monarchia, nincs monarchia, és hozzátehetjük, hogy volt császár, nincs császár, volt király, nincs király. Ezek után Horthy hazautazott Kenderesre, ott töltötte a telet és a tavaszt. Gondoljunk bele, adva van egy élete teljében lévő katonameger, aki emberek ezreinek, hajók tucatjainak parancsolt, a kor információs szintjén órákon belül tudta, mi történik Londonban, vagy Isztambulban, s most hazamegy Kenderesre, ahol nem tudni, hogy volt-e egyáltalán telefon. Ez az ember, akinek egy szavára szétbombáztak egy várost, vagy elsüllyesztettek hajókat, most arról kellett döntenie, hogy Józsi menjen a dűlőbe három kocsi trágyával, vagy sem. Próbáljuk átérzeni ezt az emberi helyzetet.

Nézzük a másik oldalról! Budapesten káosz van, „kedves román vendégek” jönnek Magyarországra tízezer katonával, a déli végeken ott vannak a szerbek, Szegedre – a változatosság kedvéért – néhány száz francia gyarmati katonameger érkezik, északra a csehek jönnek látogatóba. Károlyi Mihályról nem kell bővebben szólni, vele együtt jöttek az elvtársak. Ez zajlik Budapesten, az ország központi részében. A társadalom másik része szervezkedik Bécsben, Aradon, később Szegeden. Ez a helyzet 1919 tavaszán, nyár elején.

Ekkor, 1919 első hónapjaiban, amikor a megfelelő embert keresték, akkor valakinek eszébe jutott Horthy Miklós és üzentek neki, hogy jöjjön. Horthy májusban Szegedre jött, és itt fölkiérték, hogy vállalja el a hadügyminiszeri tiszteletet. Ő azt mondta, hogy köszöni szépen, majd meggondolja, és hazautazott. Egy hét múlva visszajött, és azt mondta: nem tudja tovább hallgatni a kenderesi fa – más források szerint a kenderesi fű – suhogását, és vállalta a feladatot. De azért tegyük hozzá, hogy a június 6-án Szegedre érkező, innen augusztus 13-án repülővel a Dunántúlra induló Horthy ez alatt a két hónap alatt – és erről szeretnék szólni – nem akármilyen időszakon ment keresztül. Az előbbieken már érintettük, hogy Horthynak fogalma nem volt arról, mi van Magyarországon. Ő az akkori Európát, az akkori Osztrák-Magyar Monarchia ügyeit jól ismerte, járatos volt az udvari viszonyokban, de ezen belül, hogy Magyarországon konkrétan mi zajlik, arról különösebb tudása nem volt. Mivel ő a tengeren, később Bécsben élt, azt sem tudta, hogy milyen a budapesti politikai élet, hogy ki kicsoda és mit csinál a közéletben. A másik terület Kenderes, amiről nem lehet azt mondani, hogy az egy több tízezer holdas nagybirtok lett volna, hanem csak egy szerény kis középbirtok, szóval ez sem volt perspektíva. Ezek után szánta rá magát mindarra, amiről már tudunk.

Amikor ő eljött Szegedre, egy eléggé tájékozatlan, sőt politikailag teljesen fölkiészületlen úriember volt. Bizonyos értelemben azt mondhatnánk, hogy katonailag is az,

hiszen szárazföldi hadműveletekben nem vett részt, az első világháborút ő a tengeren harcolta végig. Ez nem kritika, csak tényközlés. Amikor ide került Szegedre, találkozott az „ellenforradalmi” szervezkedés embereivel, akik részben olyan katonatisztek, akik első világháborús ismeretekkel rendelkeztek. Ugyanakkor megismerkedett a szegedi városvezetéssel, amely értelmes szegedi polgárokból állt: polgármester, főispán, hivatali tisztviselők, ügyvédek, vállalkozók stb. Ezekkel megismerkedve különféle információkat szerzett, amelyek egymásnak igencsak ellentmondóak lehettek, hiszen ki-ki a maga szemszögéből, a hatalomhoz való viszonyából értékelte az eseményeket. Van itt még egy hatás Szegeden, ami őt érte, és Horthy számára – ezzel együtt Magyarország számára is meghatározónak bizonyult –, ez pedig a páter Zadravecz Istvánnal való találkozás.

A ferences szerzetes a szegedi szellemi élet meghatározó egyénisége volt. ő az alsóvárosi ferences kolostor vezetője, akire mondhatnánk, hogy csak egyszerű ferences atya, de ő messze több volt ennél. Egy Rómában tanult, több nyelven tudó, intelligens, művelt ember, aki, amikor 1914-ben a rendi előjárói a szegedi Mátyás téren lévő kolostorba küldték, igencsak szétzilált, elrugaszkodott viszonyokat talált. Neki állt, és néhány év alatt rendet teremtett, mind szellemileg mind fizikailag. Felújította a kolostort, a templomot, de ami a lényeg, hogy ennek a többezres alsóvárosi parasztpolgárnak, ennek a nagyon öntudatos, színmagyar, katolikus, paprika- és egyéb mezőgazdasági termelésből élő gazdatársadalomnak a vezéregyénisége lett.

Úgy gondoljuk, páter Zadravecz István (1884–1965) személyisége és munkássága e városban, amely néhány esztendőre korlátozódott, igen fontos. 1914 augusztusában érkezett Szegedre az alsóvárosi kolostorba, mint a megreformált ferences rend egyik meghatározó bázisára. Az ő tevékenysége a kolostorban, a templomban, a városban, meghatározónak bizonyult. A rendelkezésünkre álló források elsősorban a ránk maradt részletes *Historia Domus*¹ segítségével megpróbáljuk Zadravecz tevékenységét részletesebben bemutatni. Szükséges lenne azonban – ismereteink szerint már folynak a munkálatok –, hogy az általunk is hivatkozott Zadravecz napló tényleges, pontos, elfogultságmentes teljes szövegét kézbe vehessük, hisz a rendkívül rosszindulatú módon és célzatosan publikált részletek 1967-ben az adott pártállami nézetek tükrözését volt hivatott szolgálni. E szerint a klerikális reakció Zadravecz által képviselt része összefogott a horthysta ellenforradalmi katonatisztek és az őket támogató arisztokrácia képviselőivel és együtt teljesítették ki negatív hatásukat. Természetesen ezen koncepció nézeten túllépve, végre kell hajtánunk a konkrét forrásokon alapuló részletes esemény- és életrajz-történetek kidolgozását, amelyek nélkül nem alkotható reális kép.

A részletes *Historia Domus* általunk nem ismert, de kétségtelen az ismert szemlélyi összetételű kolostor ferences szerzetesei közül valaki által vezetett oldalak világosan mutatják azt a rendkívüli aktivitást, amelyet Zadravecz a kolostorban és a városban kifejtett. Mindjárt hozzá is kell tennünk, hogy ez a nagy műveltségű, széles

¹ A szegedi alsóvárosi templom és kolostor *Historia Domus*-át 1950-ben a szerzetesrendek elhurcolásakor a többi irattal együtt elvitték. Az iratanyag egy része később Szegedre, a Csongrád Megyei Levéltárba került. 1990 után a ferences rend ezeket a dokumentumokat – így a *Historia Domus* kötetét is – visszakapta és ma Budapesten, a Margit körüti rendházban őrzik. Szegeden a Levéltárban azonban mikrofilmen tanulmányozható az egész gyűjtemény. Mi a munka során a mikrofilmről készült másolatot használtuk.

látóköri pap, aki Gyöngyösről érkezett ide, fölismerte Szeged fontosságát, és saját templom-kolostorának a magyar történelemben az elmúlt évszázadokban betöltött szerepét. Ennek megfelelően a rossz állapotba került épületegyüttest, amelyet nemcsak az évszázadok, hanem az 1879-es szegedi nagy árvíz is jelentősen megrongált, nekiállt fölújítani. Ez a kolostorépülettől a templomon át teljes körű munkálatokat jelentett: a fő- és mellékoltárokat, azok talpazatait, oltárképeit, a különböző egyházi felszereléseket, az orgonát, a templomba vezető ajtókat és más egyéb berendezéseket, a fűtést stb. korszerűsítette. Ugyanakkor ki kell térni arra is, hogy Zadravecz nem volt hajlandó bezárkózni a kolostorba, tevékenysége Szegedre és környékére, illetve a szerzetes rend rendi hálózata révén az egész országra kiterjedt. A *Historia Domus* olvasva gyakran látjuk, hogy elutazott Gyöngyösre, Pécsre, Szabadkára, Radnára, Budapestre, és természetesen nemcsak kolostorokról, hanem templomokról is szó van. Ezért jó kapcsolatot tartott Glattfelder Gyula temesvári püspökkel, aki előljárója volt. Meg kell jegyezni, hogy Glattfelder több alkalommal is, amikor Szegedet főpásztori látogatás céljából (bérmálás, ünnepi mise) fölkeresi, mindig találkozik Zadravecz-cel, vagy úgy, hogy Zadravecz vesz részt a szertartáson a város valamelyik templomában, vagy a püspök látogat el az alsóvárosi kolostorba.

Zadravecz kapcsolatrendszere és személyes tekintélye szinte megérkezte első pillanattól kezdve kiterjedt a város világi vezetőire is. Gyakran hívják meg őt a Városházára, vagy látogatja meg őt a polgármester, vagy a város főispánja. Viszont szembetűnő, hogy szinte ideérkezésétől kezdve, a már zajló első világháború eseményeire tekintettel, Zadravecz minden lehetőséget megragadott, hogy a templomban a napi misék és litániák kapcsán rendszeresen könyörgést tartson és imádkozzon a hívekkel, a fronton harcoló katonákért és a magyar sikerekért a háborúban. Ugyanakkor 1915. július 5-én olvashatjuk, hogy a templom előtt Zadravecz szentelte föl a harcba induló szegedi tüzérek zászlaját. A későbbiek folyamán is megfigyelhetjük ezt az aktivitást, amely az egyházi kereteken messze túllépve a közélet és vitathatatlan módon a politika terén megnyilvánul részéről. Zadravecz igen jól ismerte föl a sajtó szerepét. Ez magyarázza, hogy 1915. november 23-án összehívja a város polgárait, hogy próbáljon pénzt keríteni egy új, katolikus újság elindítása céljából.

Azt is meg kell jegyezni, hogy a háború folyamán, amikor a templom harangjait elviszik ágyúöntés céljából, akkor a hívekkel együtt szomorúan búcsúztatja a templomnak nagy veszteséget jelentő harangokat, ugyanakkor rámutat annak fontosságára és jelentőségére a fronton harcoló katonák számára. Nagyon érdekes föllépése 1917. június 10-én, amikor a város főispánjának kérésére elmegy a Korzó Moziba este 10 órakor tartott nagygyűlésre, ahol „hatalmas hazafias” beszédet mondott a hadikölcsön-jegyzés fontosságáról, ami a „fronton inneni hazafias kötelesség” része. Külön megjegyzi a *Historia Domus*, hogy a város különböző polgárai biztosították Zadraveczet arról, hogy nagyon fontos feladatot látott el „e szokatlan eljárásában”, amelyben fél órára lelépett Krisztus papjai szószékéről, és a jó ügy érdekében a „Thália papjainak pódiumára hágott”. Az is egy érdekes esemény, hogy 1917 decemberében szombat esténként papjai részére szociális kurzust szervezett, ahol arról tartott előadást, milyen feladata van a hitéleten túl a papoknak a hívek gondozása terén. 1918 áprilisában, az ő többéves szervezése révén a kolostor egy részében megnyitotta a több évszázad alatt összegyűlt egyházi kincsekből, műtárgyakból rendezett egyházi múzeumot, amelynek nagy sikere volt, mind az alsóvárosi, mind az egész város hívei körében. 1918. május 18-án Szegedre bérmálásra érkező

Glattfelder inkognitóban fölkereste a templomot, meghallgatta az itteni istentiszteletet, majd megtekintette az egész kolostort. Ezután 24-én a püspök, aki úgy látszik, az egész hetet itt töltötte, ünnepélyes keretek között kereste fel a kolostort, itt bémált, találkozott a hívekkel és természetesen Zadravecz-cel is.

A Historia Domus kiemelt szerepet szentel jónéhány oldalon át 1918. októberben kezdődő forradalom eseményeinek, annak Szeged városát és a kolostort is érintő történéseinek. Ezekre itt nem kívánunk részletesen kitérni, de megjegyezzük, hogy ez elválaszthatatlan Zadravecz személyétől, aki éberem őrködött, hogy a mindjobban radikalizálódott forradalmi események a katolikusokat, és ezen belül az alsóvárosi híveket, a templomot és a kolostort ne sújthassa káros következményeivel.

1918. december 9-én a kerületi katonai parancsnokság kérésére Zadravecz a lak-tanyában nagyszámú katonaság előtt szentmisét tartott, és buzdító beszédet mondott, immáron a köztársaságra fölesküdtő katonaságnak. Ez szintén az ő személyének fontosságát és elismertségét jelzi, mint ahogy az is, hogy 1918. december végén, amikor a francia megszálló katonaság érkezik, akkor a francia katonai parancsnok Szegeden az itteni viszonyokról tájékozódva, találkozára hívja Zadraveczet és hosszabb beszélgetést folytat vele. 1919. január 13-án a francia katonai vezetés fölkeresi a kolostort. De nemcsak a franciák körében, hanem pl. 1919. február elején Tabody Zsolt kereste fel a szegedi katonák nevében, majd február 2-án Somogyi Szilveszter polgármester látogatta meg a házfőnököt. Jellemző a viszonyokra, hogy 1919. március 15-én a Szegedi 48-as Párt alelnökévé választotta Zadraveczet, ami elég furcsa egy katolikus szerzetes-pap esetében. Figyelemre méltó, hogy a Historia Domus azonnal megjegyzi, Zadraveczet erről a határozatról előzetesen nem kérdezték meg. A Glattfelder püspök áprilisban egy leiratot küldött a kialakult helyzetről, amelyet az alsóvárosi templomban is fölolvastak. Zadravecz személye azonban nemcsak elismertségnek örvend, hanem a baloldal a fő ellenséget személyében látja, a Historia Domus arról számol be, 1919. április 16-án, hogy a templom falára röplapokat ragasztottak ki: ezeken egy vörös kéz látható, mely lecsap a barátok közé, a vörös kéz fölött a felirat: „Le a népbuittókkal!”. Az egyik barát fölé pedig oda van írva, hogy „Zadravecz”.

Az, hogy Zadravecz mennyire fontos és népszerű, azt jelzi, hogy 1919 májusában a már Szegeden működő Károlyi Gyula-féle aradi kormány tagjai is fölkeresték és meglátogatták a rendházat. Ugyanakkor május 11-én a templom előtt hatalmas tábori misét celebrál Zadravecz. Mindezek azt jelzik, hogy politikai pártállástól függetlenül, kivéve természetesen a baloldalt, minden fél elismerte az ő tekintélyét. Ezt jelzi július 2. is, amikor este 7 órakor a Klauzál téren egy hatalmas tömeg előtt került sor a nemzeti kormány bemutatkozására, és a sokak által emlegetett nagy buzdító beszédet itt Zadravecz mondta Glattfelder püspök jelenlétében.

Zadravecz sokat tanult az alsóvárosi gazdáktól, és azok is tanultak tőle. Mindannyian egyre inkább azt látták, hogy nagyon nem jó az, ahogy az ország sorsa fordult. Kiváltképp, amikor 1919 elején a kommün hatására épp itt Szegeden bizonyos események történtek. A pesti kommün hatására Szegeden is meg akarták szervezni a Tanácsköztársaságot. Akkor ezekkel az alsóvárosi gazdákkal együtt Zadravecz nekiállt, hogy a leghatározottabban megszervezze az ellenük való föllépést. Nem véletlenül hivatkozik itt Alsóvárosban a történelemre, hisz ez az a hely, az alsóvárosi ferences kolostor, amely már az 1400-as években is itt volt a ferences atyákkal, ahová az 1450-es években Hunyadi János idejött és vele az akkori leglelkesebb buzdító szónok,

Kapisztrán Szent János. Innen vonul le a sereg Belgrád alá, Nándorfehérvár alá, ahol több tízezres sereget Kapisztrán szellemi, Hunyadi katonai vezetésével sikerül a török ellen vinni és győzelemre juttatni (1456. július 22.). Az a magyar nép tragédiája, hogy az ezt követő pestisben két hét alatt meghalt Hunyadi (augusztus 11.), október 23-án pedig Kapisztrán Szent János. A lényeg az, hogy Zdravec pontosan tudta: az akkori magyar társadalomban olyan vezéregyéniségre volna szükség, aki képes az élére állni és rendet teremteni. Amikor Horthy Szegedre érkezett, pár napon belül bemutatták őket egymásnak, akkor Zdravec úgy látta, hogy Horthy az a személy, aki alkalmas lehet minderre.

Azt nem tudjuk, hogy a szerzetesnek volt-e arról fogalma, Horthy mennyire nem ért a dolgokhoz. Ez a két ember nagyon különböző háttérrel rendelkezett. Horthy református volt, Debrecenben és Sopronban tanult, majd a flottához került. Zdravec viszont Rómában tanult és elkötelezett katolikus volt. A lényeg az, hogy ez a két ember jóban lett. Az itt töltött két hónap alatt Zdravec fölkarolta Horthyt, aki – némi iróniával úgy mondhatnánk – megkapta a bevezetést a magyarságtudományba, a magyar állam problémáinak és vezetésének kérdésébe Zdravectól. Történések, amikor „Horthy-fasizmusról” beszélnek, és csak azt írják, hogy Horthy a Kass Szállóban lakott, állandóan csak ittak és mulattak, ez nem volt igaz. Az igazság az, hogy Horthy sok emberrel találkozott, tárgyalt, de időről időre lement az alsóvárosi kolostorba, ahol a házfőnök szobájában órákon át beszélgettek. Majd estefelé Zdravec házfőnök és Horthy ellentengernagy átballagtak a Földműves utcába a 7. szám alá. Itt volt az Alsóvárosi Népkör épülete, ahová az esti órákban az alsóvárosi gazdák, földművesek eljöttek, s egy sör mellett kitárgyalták, hogy mit kéne csinálni. Horthy beült közéjük és itt folytatták a beszélgetést. Horthy, aki az élete nagy részét hajón töltötte, Szegeden megismerkedett az itteni öntudatos, a hazáról felelősen gondolkodó, azért tenni akaró gazdálkodókkal. Itt találkozott Vajas Józseffel, aki a népkör elnöke volt, egy becsületes parasztgazda, egyúttal tanító.

Jellemző, hogy maga a *Historia Domus* alig említi Horthy személyét, és nem beszél arról, hogy Zdravec mikor és hányszor találkozott vele. Június 14-én azonban megjegyzik, hogy a városháza nagytermében a hadügyminiszter elnökletével egy nagygyűlés volt, amelynek katonatorozás volt a célja, és ezen Zdravec beszélt a nagy és előkelő tömeg előtt. Itt megválasztották a toborzó propaganda elnökévé. A katonai toborzás ezután nagy lelkesedéssel folyt, ebben érthető módon kivette részét. Június 12-én az alsóvárosi népkörben került sor egy nagyszabású toborzó összejövetelre.

Forrásunk beszámol róla, hogy július 27-én, este 7 óra fele a nemzeti kormány a hadsereg fővezérével, azaz Horthy Miklóssal és nagy kísérettel megjelent a kolostorban. Zdravec fogadta és végigkalauzolta őket, megmutatta nekik a múzeumot és a templomot, ezt a vendégkönyv is tanúsítja. Ezt követően a kormány és tagjai a népkör épületébe mentek át, ahol társasvacsorát rendeztek tiszteletükre. Ott voltak az alsóvárosi polgárok és Zdravec mondott lelkes pohárköszöntőt a jelenlévőket köszöntve, a kormány nevében gróf Zichy Aladár válaszolt. Mindez egyfajta utolsó eseményének is tekinthető Horthy Szegedről való távozása előtt. Ezek a rendezvények jelzik azt a nagy aktivitást, amelyet ebben a kormány székhelyeként működő városban Zdravec betöltött.

Ez a két hónap, amit itt töltött Horthy, meghatározónak bizonyult. Ebben Zdravecznek nagy szerepe volt. Amikor 1919. augusztus 13-án Horthy felült a repülőre, akkor egy magyarságtudatában, saját felelősség- és küldetésstudatában nap-

rakész, az ország sorsát föl vállalni akaró és mindazt a megpróbáltatást, ami ezzel jár magára vállaló ember indul el Szegedről, és ez egy nem akármilyen változás. Amikor indult a Dunántúlra, Horthy kérte Zadraveczet, hogy kísérje el, de Zadraveczet előljárói nem engedték. Majd amikor ősszel Horthy bevonult Budapestre (november 16.), akkor Zadravecz már ismét ott volt mellette, de közben is tartották a kapcsolatot. Sokszor Horthy beszédeiben Zadravecz szófordulatait, lelkesítő gondolatait lehet fölfedezni. Amikor Horthy mondja, hogy nagyon szeretné, ha a Budapestre bevonuló hadsereg mellett ott lenne Zadravecz, akkor a szerzetes azt javasolja, hogy a főparancsnok szervezze újjá a nemzeti hadseregben a tábori lelkészséget és vegye föl őt tábori lelkésznek. 1920-ban Horthyt kormányzóvá választják. 1920. június 4-én meglett a trianoni béke, amely minden szomorú és tragikus következményével együtt mégis csak egy nemzetközi szerződés volt. Az önállóvá vált Magyarországot nemzetközileg elismerik, megindul a konszolidáció. A tábori püspök töretlen lelkesedéssel próbálta a trianoni békeszerződés eredményeképpen letargiába esett országot fölírni. Az kétségtelen, hogy Horthy a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott Zadraveczről. Például amikor 1920-ban az ő tábori lelkészi kinevezése van, akkor azt mondja: „Pater Zadravecz István kormánytanácsos urat egész egyénisége, tehetsége, minden alkalommal megnyilvánuló lángoló hazaszeretete és a lelkekre erősen hatni tudó szuggesztív ereje az említett rendkívül fontos méltóság (ti. a tábori püspökség) betöltésére alkalmassá teszi.” 1921-re az a lelkesedés és nemzeti föllépés, amelyet Zadravecz képviselt a budapesti kormányban, illetve a Horthy körül csoportosuló erők számára kezd sok lenni. A szerzetest megpróbálták Horthytól elszigetelni, illetve elválasztani.

Zadravecz fennhangon hirdette, hogy a legfontosabb minden ember számára az irredentizmus. Horthynak is azt mondja: Mi az, hogy irredentizmus? Mit értünk ez alatt? Azt írja: „A magyar irredenta alatt azt értettem mindig, mit minden igaz magyarnak értenie kell, megváltani hazánkat. Éspedig elsősorban megváltani a külső ellenség kezéből, az elrabolt ősi területeket...” Erről sikerült Horthyt meggyőznie. Nem a szétbomlott monarchián kell siránkoznia, hanem a létrejött önálló Magyarország helyét megtalálni. Nem is titkolta Zadravecz, hogy ő számos szervezkedésben részt vett. Emlékirataiban azt írja: „1919. május 2-án az alsóvárosi plébánia nagytermében elzárt ajtók mögött férfi összejövetelt tartottam, csupa tagbaszakadt, előkelő parasztférfiak voltak jelen vagy 60-an. Lelkesen fölesküdték, hogy vezérletem alatt ön- és haza védelmében készek fegyvert fogni.” Tehát a maga módján, a maga idejében Zadravecz azonnal nekilátott, de nyilvánvalóan tudta, hogy ő csak a szellemi tényező lehet, a megfelelő vezért kereste. Elmondta, hogy 1919. június 6. után, amikor megérkezett, Horthy megkereste őt. Mindjárt a találkozáskor hangoztatta, hogy „nagyon is tudja ki vagyok, és nagyon kér, hogy legyek neki segítségére a toborzásban.” Valóban, amint a toborzó bizottság megkezdte munkáját, Zadravecz bekapcsolódott, és leírja: „ebben igazán derekasan vettem ki a részemet, kocsmáról kocsmára jártam, parasztokhoz, iparosokhoz, munkások közé, beszéltem, nógattam és biztattam az embereket”. Tehát az ország védelmében való föllépést hangoztatta. 1919. június-júliusában ez mindig összekapcsolódott azzal, hogy ennek a mozgalomnak, ennek a hadseregnek egy vezére van: Horthy Miklós. Ezzel Horthy személyének fontosságát akarja kiemelni. Nagyon sok forrásból kiderül, hogy milyen szorosan együttműködtek.

Az alsóvárosi népkör szerepének fontosságát mutatja be Bokor Pál könyve, amely a két háború között jelent meg. A szerző maga is a 1919-es szegedi események

résztvevője, így ír: „Horthy Miklós fővezér a kormány tagjaival július 27-én látogatást tett az alsóvárosi gazdakörben, ahol felszólalt, és többek között tomboló éljenzés közepette a következőket mondta: »Nem szeretek beszélni, cselekedni szeretnék. Nem járok lakomákra, de életemben alig jöttem valahova olyan szívesen, mint ide, a szegedi gazdák közé, mert úgy érzem, hogy itthon vagyok. A nemzet életfájánk gyökere a kisgazda. Ha az jó, a fa ágai újra kivirulnak. Ha megindulunk, akkor a szegedi kisgazdákra bizton számíthatunk.«”

Amikor 1937-ben elkészült a Hősök Kapuja, Horthy Miklós lejött Szegedre és nagy ünnepség közepette avatják fel a Hősök Napján, május 30-án. Ennek az ünnepségnek része, hogy köszönti őt a polgármester, és külön kiemeli, hogy Szeged mennyire odavan Horthyért. Hangoztatja, milyen fontos tényezőként tartják számon, hogy ő 1919. június–júliusában ebben a városban volt, innen indult el, innen kapott indítást. Tehát ez a tény abban a korban közhely volt Szegeden. Amikor a Hősök Kapuja avatása megtörtént, a kormányzó meglátogatta a Horváth Mihály utcában lévő ipari vásárt, majd feleségével együtt otthagya az ünneplőket, és kíséretével 3 óra 5 perckor lehajtatott Alsóvárosra, a Földműves u. 7. számú ház elé. Ott azt a bronz emléktáblát leplezték le, amely a közelmúltban került elő és vált a szegedi múzeum féltett darabjává. Ezen két bronz angyal tartja a magyar címet, alatta három portré látható: balról jobbra haladva, Zadravecz István, Horthy Miklós és Vajas József. Ekkor azt írta az újság: „Az alsóvárosi népkör épületéből indult ki ugyanis a nemzeti hadsereg toborzása, amelyben ennek a három embernek meghatározó szerepe volt. A népkör előtt a kormányzó párt hatalmas tömeg várta, és megérkezésükkor igen melegen ünnepelte. Deák János köri elnök üdvözölte a kormányzót, aki meleg szavakkal köszönte meg az üdvözlést, megtekintette az emléktáblát, majd a gazdák csoportjához lépett, s velük hosszasan elbeszélgetett.”

Az már a történelem része, hogy 1945-ben gondos kezek gyorsan, mielőtt még illetéktelenek szétverték volna, leemelték ezt az emléktáblát és elrejtették. Csaknem hat évtizeden át próbáltuk minden alsóvárosi ismeretséget latba vetve kideríteni, hogy hol lehet az emléktábla. De aki még tudta, az nem merte mondani, mire mondhatta volna, akkorra meghalt. Néhány évvel ezelőtt mégis előkerült az emléktábla, és bekerült a múzeumba. Ez nem egyszerűen csak egy bronz alkotás, hanem a magyar történelem két történelemformáló hónapjára és három fontos emberére emlékeztető relikvia.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Bokor Pál: *Szegedországtól Magyarorszáig*. Visszaemlékezés a szegedi ellenforradalmi napokra. 1919. Szeged, 2005.
- Shvoy Kálmán *titkos naplója és emlékirata*. 1918–1945. Budapest, 1983.
- Páter Zadravec *titkos naplója*. Budapest, 1967.
- Kelemen Béla: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez* (1919). Naplójegyzetek és okiratok. Szeged, 1923.
- Horthy Miklós. Budapest, 1940.
- A Szeged-Alsóvárosi templom és kolostor Historia Domusa*.
- Zombori István: Egy írástudó szegedi parasztpolgár (Vajas József) a 20. század elejéről. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Történeti tanulmányok. 1. köt. Szeged, 1995. 205–240.
- Zombori István: Az első egyházi múzeum Szegeden (1918–1950). In: *Múzeumi kutatások Csongrád megyében*, 1997. Szeged, 1998. 105–114.
- Zombori István: *A ferencesek Szegeden*. 500 éves az Alsóvárosi Templom. Szeged, 2003. 8. sz. 18–21.
- Zombori István: Adatok a Szeged-alsóvárosi ferences kolostor 20. századi történetéhez. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Történeti tanulmányok. 6. köt. Szeged, 2003. 279–309.